Bölgesel işbirliğine yönelik en önemli tehdit: Karabağ sorunu

Gülim Şadiyeva, Gazi Üniversitesi doktora mezunu (Kazakistan)

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Kafkasya'da hem işbirlikleri hem de yeni mücadeleler için olanaklar doğmuştur. O dönemde yeni şartların bölge açısından kalıcı barış ve yeni işbirliği olanakları mı sunacağı, yoksa yeni gerginlikler ve çatışma potansiyeli mi taşıyacağı konusunda net bir görüş ortaya koymak mümkün olmamıştır.

Aynı zamanda yeni dönemle birlikte küresel mücadelenin alanının, niteliğinin, oyuncularının, yöntemlerinin ve araçlarının değişmesine paralel olarak bölgenin potansiyelinde de ciddi bir değişim yaşanmıştır. Kafkasya hem büyük devletler için direkt taşıdığı önem hem de Orta Asya'ya geçiş yolu olması bakımından önemli olmuştur.

Bölgenin Ortadoğu'ya komşu olması, ABD-İran gerginliğinin yansıya bileceği alanlardan birisi olması bölgenin önemini ayrıca artırmıştır. Ayrıca Kafkasya'nın enerji nakil güzergahı olarak kullanılması konusu bölgenin önemini ciddi etkilemiştir.

Bu koşullar altında Kafkasya ülkelerinin kendi aralarında işbirliğini mi, çatışmayı mı tercih edeceklerine ilişkin boyutu bulunmaktadır. Bu unsur aynı zamanda Kafkasya ülkelerinin ortak refah, barış, işbirliğiyle ilgili geleceklerini belirleyecek en önemli unsurlardan birisidir. Şimdi vereceğimiz örnek aslında daha çok Kafkasya bölgesinin durumunu iyi anlatmaktadır. Ortadoğu'nun doğal zenginliğiyle Balkanların etnik

zenginliğini bir arada bulunduran bir bölgedir Kafkasya. İster doğal zenginlik, isterse de etnik zenginlik, hem olumlu bir potansiyel, hem büyük bir risk kaynağıdır. Doğal zenginlik, refah ve gelişmişliğin, sürdürülebilir kalkınmanın dayanağı da olabilir, ama toplumsal çöküşün, yolsuzluğun, sosyal uçurumun kaynağına da dönüştürülebilir. Bu yönteme ve uygulanacak politikalara bağlıdır. Aynı şekilde etnik zenginlik ülkeler arasında olumlu bir köprü görevi de üstlenebilir, ama ülkeler arasında ve bölge içinde çatışma potansiyeli de olabilir ki, bu çatışma potansiyeli dışarıdan bölgeye müdahalelere de daha fazla olanak sağlar.

Aslında Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkmasına paralel olarak, dünya genelinde etnik çatışmalarda artış görülmüştür. Özellikle, eski Sovyetler Birliği ve eski Yugoslavya coğrafyalarında ortaya çıkan etnik sorunlar 1980'lerin ikinci yarısından itibaren dünya gündemini meşgul etmiştir. 1990'ların ilk yarısı her iki coğrafyada etnik sorunların küçük çaplı çatışma ve savaş şeklinde yaşandığı yıllar olmuştur. Bu coğrafyalarda ortaya çıkmış olan etnik sorunlar, hem etnik ve dinsel azınlık sorunlarının, hem de yayılmacılık ve saldırganlık siyasetlerinin niteliklerini taşımıştır. Sorunlar, ortaya çıktıkları bölgede temel insan haklarının önemsizleşmesine, ekonomik sorunların artmasına neden olduğu gibi, bölgesel ve uluslararası güvenliği ve istikrarı da tehdit etmiştir.

Soğuk Savaş sonrasında dünya gündemini en çok meşgul eden sorunlardan üçü Güney Kafkasya'da ortaya çıkmıştır. Bunlar, Karabağ sorunu, Abhazya sorunu ve Güney Osetya sorunudur. Kafkasya'nın küresel güç mücadelesi yapan devletler için taşıdığı stratejik önem, Hazar havzasındaki enerji kaynakları, bölgenin uluslararası ulaştırma hatları üzerinde bulunması ve diğer nedenler bu sorunları çekim merkezi haline getirmiş, çözümü için hem fırsatlar hem de zorluklar yaratmıştır. Bu açıdan bu üç sorun içerisinde en önemlisi Karabağ sorunudur.

Güney Kafkasya'da ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik çeşitli boyutlarda devam eden girişimler şimdilik ciddi bir sonuç ortaya çıkaramamıştır. Bunda, sorunların asıl mahiyetinin tanımlanması sürecinde yol verilen yanlışlıklar önemli rol oynamaktadır. Günümüzde, dünyanın çeşitli bölgelerindeki etnik sorunlara yüzeysel ve genellemeci bir yaklaşımın yaygın olduğu gözlenmektedir. Halbuki tüm dünya genelinde olduğu gibi Güney Kafkasya'da da etnik sorunlar benzer özelliklerle beraber çok özel niteliklere ve özel boyutlara sahiptirler.

Sorunların kalıcı barışı, adaleti ve istikrarı sağlayıcı şekilde çözüme kavuşturulması geniş anlamda Karadeniz bölgesinin stratejik öneminin korunması, bölgesel barış ve işbirliğine uzunömürlülük kazandırılması bakımından önemlidir. Bu çerçevede sorunların her birinin asıl niteliğinin, tarihsel olarak gelişim sürecinin ortaya konması, sorunların çeşitli dinamiklerinin doğru irdelenmesi ve çözüm sürecinde mümkün olduğu kadar uluslararası hukuka bağlı kalınması gerekmektedir.

Kafkasya'daki etnik sorunların ülkelerin aralarında çeşitli konulara ilişkin olarak işbirliği yapmaları önünde ne kadar büyük engel teşkil ettiği genel kabul gören bir husustur. Bölgenin taşımacılık alanı olarak öneminin azalmasına da etnik sorunlar katkıda bulunmaktadır. Burada sadece enerji kaynaklarının uluslararası piyasalara ulaştırılması açısından değil, genel anlamda taşımacılıktan bahsedilmektedir. Ama tabii ki, etnik sorunlar enerji kaynaklarının da taşınması sürecine ciddi olumsuzluk yaratmaktadır. Güney Osetya'daki 2008'de yaşanan olaylar bu bakımdan da çok önemliydi. Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi sırasında hedef alındığı unutulmamalıdır. Genel olarak ister doğudan batıya, ister batıdan doğuya olsun ulaşım açısından da önemli konuma sahip olmasına rağmen etnik sorunlar nedeniyle bu öneminden yeterince yararlanılamamaktadır.

Kısacası bu ülkelerin geniş çaplı ve birbirileriyle çatışan stratejik hedefleri ve bölgedeki etnik sorunlar

bölgenin stratejik önemini önemli ölçüde azaltmaktadır. İkincisi, bölge içi istikrarsızlığın dışarıdan müdahaleyi artıracağı kesindir. Hem sorunların doğası (en azından çözüm süreci) bunu gerektirmektedir. Aynı zamanda, varlığını tehdit altında gören küçük ülkelerin ya da bir biriyle savaşan ülkelerin dışarıdan destek arayışı kadar olağan bir durum olamaz. Bu nedenle eski Sovyet ülkelerinin Batı kurumlarına entegrasyonu da dahil olmak kaydıyla bölgeye dışarıdan müdahaleden rahatsızlık duyanların öncelikle içerideki sorunların bölgenin olanaklarıyla adaleti ve uzun vadeli barışı sağlayıcı şekilde çözüm yollarını kullanmaları ya da en azından tıkamamaları gerekmektedir.

Genel olarak ifade edecek olursak, Kafkasya bölgesi günümüzde tarih birçok döneminden daha fazla stratejik öneme sahiptir. Mevcut gidişat bu önemin daha da artacağı yönündedir. Fakat bölge ülkelerinin farklı stratejik hedefleri ve bölgedeki etnik sorunlar bu stratejik öneme darbe vurmakta ve bölgenin istikrarlı, refah düzeyi yüksek bir bölge olmasına engel teşkil etmektedir. Bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması için öncelikle mevcut sorunların çözümüne ilişkin olarak temel ilkelerde uzlaşılması ve sorunların mümkün kadar bölgenin kendi olanaklarıyla çözülmesi gerekmektedir.

Özellikle Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali ve diğer komşularına yönelik toprak iddiaları bölgesel işbirliği ortamını tehdit etmektedir. Bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi için öncelikle Ermenistan'ın Azerbaycan toprakları üzerindeki işgalinin sona erdirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Karabağ sorunu nedeniyle Ermenistan sadece kendisi bölgesel projelerin dışında kalmış olmuyor, aynı zamanda bölgede savaş ihtimalinin de canlı kalmasına neden oluyor.